

У колах білоруських істориків часто обговорюється тема польських повстань ХІХ століття. Ці події не обійшли й наші землі. У 1793 році, за другим поділом Польщі, Полісся відійшло до Російської імперії. Значна частина тутешньої шляхти була позбавлена деяких прав і наблизилася до державних селян, тому населення пінського Полісся брало активну участь у повстаннях 1830 – 1831 років та 1863 року. Про те, що десь у районі Новоріччя – Мутвиці (поблизу урочищ Свідно та Глинне) знаходиться могила польських повстанців 1863 року, нам відомо. На карті доріг Пінського повіту, яка зберігається в Інституті географії Варшавського університету, хрестиком позначене місце цього поховання. Сама карта - досить цікавий об'єкт дослідження. Виявляється, воеводська дорога тоді йшла із Пінська через Сенчиці й закінчувалася в Морочному. Панські ґрунтові дороги - через Погост – Чернін – Мутвицю – Морочне. Існувала навіть залізнична колія, яка розпочиналася в Мутвиці й простувала поблизу Старих Коней, Серник, зовсім оминаючи Погост. Є рукописний спогад поляка Героніма Тукальського-Нелюбовича про учасників повстання 1863 року: його дідуся Владислава, похованого неподалік Ненькович, храпинського поміщика Ридзевича, засланого в Сибір.

Учасниками подій 1863 року були й учні пінської гімназії: *Николай та Владислав Лавицькі з Сенчиць*

хідність боротьби за національну незалежність із ліквідацією феодалних пережитків та звільнення селян.

У Пінському повіті Мінської губернії за участь у змові було заарештовано 15 чоловік. Серед них і Франц Терлецький, син Вікентія Терлецького. У 1838 році (на момент арешту) Францу було 25 років. Він був затверджений у дворянському званні не лише Мінськими депутатськими зборами в 1829 році, але й Гільдією 1834 року. Займав почесну посаду судді Пінського межового суду, який приймав рішення щодо кордонів земельних володінь.

Франц був багатим поміщиком, йому належали землі сіл Річиця, Перекалля, Морочне. У документах Литовського державного історичного архіву зазначено, що в його маєтку Велика Річиця тоді проживало 102 чоловіки та 87 жінок. За участю родини Терлецьких, у 1815 році було побудовано церкву в селі Морочне.

Під час слідства Ф. Терлецький зізнався, що в 1833 році зустрічався на квартирі Родзевича в Пінську з емісаром Коперницьким. Тоді він передав для «бідних братів в еміграції» 5 – 6 червонців, а наступного разу, не маючи із собою грошей, віддав «годинник, стакан із різьбою та бурштин від чубука».

У тому ж році ксьондз Павловський запропонував йому вступити в таємне товариство, але Тер-

слідством і... обмовив у приналежності до таємного товариства священника Онуфрія Ярмоловича, який у 1835—1838 роках служив у маєтку Франца. Але згодом стало відомо, що саме господар маєтку вручив священнику відозву про необхідність єдності поляків усіх станів і вимагав, аби той прочитав її селянину Матвію Бандоруку.

У протоколі слідства є свідчення священника Ярмоловича про жорстоке поводження поміщика зі своїми селянами. Він інколи так бив селян, що після цього священник змушений був сповідувати цих хворих. Доцент С. Луговцева стверджує, що Франц Терлецький був єдиним у Пінському повіті, хто намагався втілити ідеї товариства «Співдружність польського народу» на практиці.

Суд позбавив Франца Терлецького дворянського звання (але з правом передачі маєтку законним власникам) і відправив на заслання до Сибіру. Мати Саломея продовжила піклуватися про долю сина, і в 1841 році йому дозволили вільне проживання в Томській губернії.

У лютому 1844 року Томський губернатор свідчив, що Франц «с чистым раскаянием относится к содеянным преступлениям, в которые он был вовлечен по молодости и неопытности и вполне чувствует вину и справедливость наказания». Тому в червні 1844 року Терлецькому дозволили піти на службу в одній із сибірських губерній.

гімназії Никодим та Владислав Левицькі з Сенчиць. 22 червня 1863 року вони ввійшли в загін Нарбути й до навчання вже не повернулися. Їхня доля невідома, але 24 лютого 1864 року мінський губернатор пише військовому начальнику Пінського повіту: «Із дворянина Антона Левицького, сини якого пішли до бунтарів й до цих пір не повернулися, вимагати 200 рублів». І вже після цих подій бажаючі стати учнями Пінської гімназії змушені були проходити поліцейську перевірку.

Через опрацювання архівних матеріалів Литовського державного історичного архіву, цікаве відкриття з історії нашого краю зробила доцент Білоруського державного університету С.Л. Луговцева. Вона підготувала дослідження «Заговор Конарського» и его участники: Франц Терлецький. Актуальные проблемы и перспективы изучения новой и новейшей истории зарубежных стран».

У статті автор досліджує діяльність підпільного товариства «Співдружність польського народу» 1835 – 1838 років. Ця організація мала сітку таємних товариств на території колишньої Речі Посполитої. Програма «Співдружності» проголошувала свободу, рівність, братерство, підкреслювала необ-

лецький відмовився, бо йому не подобалися його надто суворі правила. Але тоді Франц згодився взяти для розповсюдження 20 екземплярів книги Ружинського «Повстання на Волині». А пізніше злякався, що може за це постраждати, і спалив заборонені книги, а Павловському сказав, що продав, і заплатив за них гроші.

Із Конарським Франца Терлецького познайомив у 1836 році Гнат Родзевич. Тоді ж він був прийнятий у таємне товариство. Здав на користь організації 50 рублів і вирішив розповсюджувати ідеї товариства між своїми селянами. Він пообіцяв селянам не використовувати тілесних покарань, запропонував їм самим вибирати суддів для справедливого розбору всіх злочинів у маєтку. Але це призвело до того, що селяни почали «виявляти непослух». Особливо в цьому відзначався Матвій Бандорук.

У документах справи Терлецького відзначено: «Відчувши наслідки своїх вчинків, Терлецький став поводитися із селянами по-старому. Керував він маєтком самостійно, його батько на той час уже помер. І тому експериментував Франц на селі так, як тільки хотів».

Під час допитів Терлецький співпрацював із

Поляк Конарський, який очолював «Співдружність польського народу», довгий час переховувався в маєтку Гната Радзевича - Лисово (Луцького повіту), а згодом був заарештований і розстріляний. Його прихильники зрізали стовп, до якого прив'язували страченого, й зберігали шматки цього дерева як реліквію.

Історики вважають, що польські повстання XIX століття пришвидшили проведення селянської реформи. І селяни тієї місцевості, де відбувалися ці повстання, отримали більш вигідні умови, ніж інші селяни в Росії. Влада почала організовувати тут початкові школи. Після повстання в західних губерніях деякий час ще зберігався військовий стан. Особам чоловічої статі, крім селян, без дозволу влади заборонялося виїжджати на відстань більше 30 км. А польська шляхта була позбавлена права відзначати сімейні свята, так як існувала заборона збиратися кільком особам.

Так, завдяки дослідженням білоруського вченого, ми відкрили ще одну сторінку життя зарічненського краю, дізналися про неординарну особистість – Франца Терлецького.

Валентина ТУМАШ